



ТРУДОВЕ ПРАВО; ПРАВО СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Надія Іванівна ЧУДИК-БІЛОУСОВА,

кандидат юридичних наук, доцент,
професор кафедри трудового, земельного та господарського права
Хмельницького університету управління та права,
chudyk.bilousova@gmail.com

УДК 347.4/349.3(477)

СТАНОВЛЕННЯ ДОГОВІРНОГО РЕГУЛЮВАННЯ СОЦІАЛЬНОГО СТРАХУВАННЯ В УКРАЇНІ

Досліджуються тенденції впровадження укладення договору про добровільне соціальне страхування як підстави виникнення правовідносин у сфері соціального забезпечення. Встановлено, що процес формування системи державного соціального страхування триває давно. Врегулювання відносин у сфері загальнообов'язкового державного соціального страхування здійснюється на засадах, визначених законодавством. Участь особи як найманого працівника в загальнообов'язковому державному соціальному страхуванні відбувається за посередництва роботодавця, основним завданням якого є вчинення відповідних дій у встановлений законом спосіб для набуття працівниками статусу застрахованих осіб. Встановлено, що за сучасних умов можливість добровільності страхування особи у випадках, передбачених законом, визначена як принцип соціального страхування. Чинне законодавство України не виключає безпосередньої можливості участі особи в загальнообов'язковому державному соціальному страхуванні шляхом укладення договору про добровільну участь. Встановлено, що добровільне соціальне страхування здійснюється на засадах забезпечення осіб, які працюють самостійно тими видами забезпечення, у фінансуванні яких вони особисто беруть участь з метою одержання матеріального забезпечення при настанні відповідних соціальних ризиків. Соціальне страхування на добровільних заса-



дах можливе лише внаслідок конкретних дій (подання заяви, прийняття рішення уповноваженим органом). Процедура укладення договору про добровільну участь особи в соціальному страхуванні врегульована законодавством. На основі проведеного дослідження обґрунтовано, що за допомогою договору про добровільне соціальне страхування забезпечується індивідуальне правове регулювання відносин у сфері соціального забезпечення шляхом встановлення індивідуальних правил персоніфікованого характеру та визначення юридичної конструкції самого договору. Тому держава зобов'язана створити усі умови для вступу особи в договірні правовідносини із соціального забезпечення не лише шляхом прийняття відповідних нормативно-правових актів, але й визначення механізмів договірного регулювання відносин у сфері соціального забезпечення.

Ключові слова: соціальне страхування, застрахована особа, договір про добровільну участь.

Обравши статус соціальної держави, Україна не лише проголосила права особи у сфері соціального забезпечення, але й взяла на себе відповідні зобов'язання забезпечити їх здійснення та реалізацію відповідно до гарантій, закріплених у чинному законодавстві та з урахуванням фінансових можливостей держави і роботодавців. Трансформаційні процеси, що відбуваються у сфері соціального забезпечення після проголошення незалежності характеризуються формуванням відповідного законодавства та пошуком ефективних моделей для окремих форм соціального забезпечення, зокрема і загальнообов'язкового державного соціального страхування. В умовах реформування системи соціального забезпечення особливо актуальними залишаються питання гарантування та належного соціального забезпечення в разі настання відповідного соціального ризику осіб, які реалізують право на працю. За умови належної участі застрахованої особи в системі загальнообов'язкового державного соціального страхування, гарантована виплата їй відповідних страхових допомог та надання соціальних послуг у порядку, визначеному законодавством. В окремих випадках законодавство допускає можливість отримання особою статусу застрахованої в системі загальнообов'язкового державного соціального страхування виключно за бажанням самої особи шляхом укладення договору про добровільну участь.

Актуальність проблем укладення такого договору та з'ясування порядку і умов його укладення спонукає до необхідності дослідження тенденцій реформування законодавства у сфері соціального страхування.

Дослідження проблем поняття, сутності, принципів, видів загальнообов'язкового державного соціального страхування, порядку реалізації особи права на участь у відносинах з соціального стра-



хування знайшли своє відображення у наукових працях таких вчених: В. М. Андріїва, М. І. Боднарука, Н. Б. Болотіної, В. О. Гуменюк, М. А. Захарова, А. М. Лушнікова, М. В. Лушнікової, Є. Є. Мачульської, О. В. Москаленко, І. В. Оклеї, С. М. Прилипка, П. Д. Пилипенка, С. М. Синчук, І. М. Сироти, С. О. Сільченка, Б. І. Сташківа, Б. С. Стичинський, О. В. Тищенко, І. С. Ярошенко, О. М. Ярошенка, В. В. Юровської та ін.

Договірне регулювання відносин у сфері соціального страхування є самостійним рівнем правового регулювання, адже являє є цілеспрямованою діяльністю уповноважених законодавством суб'єктів, що здійснюється на загальнодержавному та індивідуально-договірному рівнях. Це актуалізує необхідність більш поглибленого аналізу поняття сучасного стану регулювання відносин у сфері соціального страхування на договірних засадах.

Мета дослідження полягає в аналізі історії становлення та сучасних тенденцій правового регулювання відносин у сфері загальнообов'язкового державного соціального страхування, зокрема в частині регулювання таких відносин відповідного до укладеного договору про добровільне соціальне страхування.

Сучасна національна система загальнообов'язкового державного соціального страхування є докорінно відмінною від соціального страхування радянського періоду за рахунок охоплення ширшого кола соціальних ризиків, які забезпечуються саме через страхову форму. Нині для фінансування витрат на соціальне страхування залучаються не тільки юридичні та фізичні особи — роботодавці, які використовують найману працю, але й особи, які забезпечують роботою себе самостійно. Соціальне страхування виконує функцію належного соціального забезпечення, оскільки його система побудована вже на ринкових засадах, фонди соціального страхування відділені від державного бюджету і є самоврядними некомерційними фінансовими установами, в управлінні яких держава з представниками працівників і роботодавців бере участь на засадах рівноправного партнерства [1, с. 117–119].

Кожна держава, запроваджуючи цю організаційно-правову форму, вибирала різні шляхи розвитку з урахуванням особливостей країни. Водночас можна виділити основні ознаки соціального страхування: фінансування за рахунок обов'язкових страхових внесків; надання соціального забезпечення в усіх випадках втрати ними працездатності або у випадку втрати заробітку в разі безробіття; гарантування особистих прав на соціальне забезпечення та отримання визначених законом допомог шляхом обліку страхових внесків без перевірки доходів або потреби застрахованої особи; як правило, залежність розміру внесків і допомоги від того, скільки застрахований працівник заробляє або заробляв; фінансування страхування від нещасного випадку чи професійного захворювання за рахунок роботодавця чи особи, яка уклала договір про добровільне страхування; надання державою підвищених соціальних гарантій застрахованим особам у системі соціального страхування [2, с. 106–107].



Соціально забезпечення осіб, які працюють, взагалі та соціально страхування зокрема має власну історію становлення та розвитку. Історичні джерела стверджують, що на теренах сучасної України елементи сучасного соціально страхування можна виявити ще в часи, коли чумаки їздили до Криму по сіль та рибу. Ще тоді чумаки спільно накопичували певні кошти (загальний гаманець) на випадок загибелі волів чи коней як основного знаряддя праці. При цьому певні суми потерпілому для придбання тяглової сили видавалися за рішенням чумацького загалу. Традиційною формою соціального захисту в другій половині XVIII ст. називають артільну. Члени трудової артілі (рибалки, чумаки, ремісники, селяни-підприємці) об'єднувалися своїми зусиллями задля зменшення постійних і чисельних ризиків прибутковості своєї діяльності та для самопомоги [3, с. 305].

Найбільшого розвитку соціально страхування досягло у період розвитку капіталістичних відносин наприкінці XIX століття. Важливу роль у таких змінах відіграли з'їзди діячів по суспільному та приватному осуду, які розпочалися з 1881 року та закінчилися в 1917 році, посприявши єднанню приватних і громадських благодійних спілок для допомоги працівникам [4, с. 184]. Із розвитком відносин ринкової економіки в умовах капіталізму поступово сформувалася система забезпечення соціальних гарантій, яка в цілому відповідала основним етапам відтворення трудового потенціалу суспільства. У той період активно обговорювався постулат про доцільність формування суспільства вільного підприємництва, у якому показником благополуччя можуть і повинні стати праця, підприємливість і бережливість кожного працюючого. У такому суспільстві особа повинна нести особисту відповідальність за своє майбутнє, тому держава не повинна втручатися у процеси праці та рівень життя працівника [5, с. 4]. Однак праця на той час стала товаром, і мала надто низьку ціну у формі заробітної плати та не могла гарантувати належного рівня «існування», не кажучи вже про соціальне забезпечення. Тому в силу формування класу найманих працівників дедалі більше виникала необхідність організації взаємодопомоги у випадках вимушеної втрати заробітної плати у зв'язку із хворобою, інвалідністю. Розпочався процес створення товариств взаємодопомоги у формі кас, грошові кошти яких формувалися із внесків працівників і роботодавців, однак право власності на них та управління ними належали роботодавцю. Роботодавців зобов'язували підвищувати внески для працівників, зменшувати розміри допомог та на свій розсуд розпоряджатися коштами. Каси надавали працівнику незначну допомогу по тимчасовій втраті працездатності, але їх функціонування фактично рятувало державу від відповідальності за соціальну незахищеність працівників.

Загострення протиріч між працею та капіталом на рубежі сторіч обумовило втручання держави у відносини соціального забезпечення. Чимало держав прийняли закони про відповідальність працівників про нещасні випадки на виробництві. Перші закони із зазначених питань прийняті в Німеччині у період правління Бісмарка.



15 червня 1883 р. рейхстаг прийняв Закон «Про обов'язкове державне страхування на випадок хвороби»; а в липні 1884 року — Закон «Про страхування від нещасних випадків». Закон від 22 липня 1889 р. ввів обов'язкове страхування по інвалідності і старості. Згодом такі закони були прийняті в інших країнах Європи [5, с. 7]. Однак згадані закони фактично не були законами про соціальне забезпечення, так як закріплювали принципи цивільно-правової відповідальності за шкоду, заподіяну здоров'ю працівника. Для отримання відшкодування шкоди працівнику потрібно було доказати суду, що ушкодження його здоров'я настало з вини підприємства [5, с. 5].

Суть такої системи соціального забезпечення полягала в тому, що кожен працівник підлягав страхуванню в примусовому порядку; внески на страхування вносилися також роботодавцем, що робило державну страхову систему гарантованою, було встановлено єдині умови та розміри забезпечення, які не залежали від специфіки галузі промисловості, у якій працювали застраховані особи. Вищезазначене дозволяє зробити висновок про те, що в кінці XIX ст. **була зроблена перша спроба законодавчого врегулювання соціального забезпечення працівників.**

Соціальне страхування на початку XX ст. **розпочалася прийняттям** законодавчого акта від 15 травня 1901 р. «Временные правила о пенсиях рабочим казенных горных заводов и рудников, утративших трудоспособность на заводских и рудничных работах», які були дещо уточнені у 1912 році. Третя Державна дума у 1921 році затвердила страхові закони про страхування працівників від нещасних випадків і страхування на випадок хвороби. Закони поширювалися лише на тих працівників, які працювали у фабрично-заводських, гірських, залізничних і трамвайних підприємствах. При цьому вимагалось, щоб на підприємстві працювало не менше 20 **працівників і застосовувалися** механічні двигуни [6, с. 23]. У період з 1918 по 1933 роки тривали намагання втілити програму соціального страхування, розроблену Празькою конференцією у 1912 році. Тому першим кроком щодо реформування соціального забезпечення працівників стало прийняття декларації Народного Комісаріату праці про введення в Росії повного соціального страхування та «Положення о социальном обеспечении трудящихся» (1918 р.), відповідно до якого існуюча система державного ігнорування соціального забезпечення працівників була замінена соціальним забезпеченням. Тому всі органи держави та громадські організації, які займалися соціальним забезпеченням підлягали ліквідації. Централізовану політику у сфері соціального забезпечення уповноважили здійснювати Міністерство соціального забезпечення. Вперше з'явилося поняття «соціальне забезпечення» у Постанові ВЦВК «О переименовании Народного комиссариата государственного призрения в народный комиссариат социального обеспечения» від 30 (17) квітня 1918 р. Необхідність такого перейменування пояснювалася тим, що попередня назва «не відповідала соціалістичному розумінню завдань



соціального забезпечення і була пережитком старого часу, коли соціальна допомога мала характер милостині і благодійності» [7, с. 45].

Із введенням НЕПу підприємства були переведені на господарський розрахунок, допускалося функціонування малих приватних підприємств, тому система соціального забезпечення всіх працівників не могла повністю за рахунок державного бюджету виконувати свої функції. Згідно з рішенням ІХ Всеросійського З'їзду Рад питання страхування працівників, соціального забезпечення, медичної допомоги мали бути переглянуті у зв'язку з новою економічною політикою. 11 листопада 1921 р. підписано Декрет РНК «О социальном страховании лиц, занятых наемным трудом», яким фактично відновлено соціальне страхування в державних, кооперативних, громадських підприємствах. Соціальні виплати здійснювалися у всіх випадках тимчасової і постійної втрати працездатності, на випадок безробіття, у разі смерті [7, с. 44]. Однак у подальшому, у зв'язку з важким фінансовим становищем у країні, спочатку вдалося запровадити забезпечення працівників з тимчасової непрацездатності, по вагітності, пологах та безробіттю. На соціальне страхування покладалася частина витрат на фінансування медичної допомоги населення.

У 1930 році в СРСР проголосили про ліквідацію безробіття, тому держава відмовилася від такого виду забезпечення як допомога по безробіттю. Прийнятою 23 липня 1931 р. ЦВК і РНК постановою «О социальном страховании» вдалося диференціювати норми виплати допомоги залежно від тривалості загального і безперервного стажу роботи, членства в профспілках та праці. У квітні 1932 року ХІ з'їзд профспілок затвердив комплекс заходів щодо реорганізації страхових органів, тому 23 червня 1933 р. постановою ЦВК, СКН і ВЦРПС управління органами соціального страхування їх кошти та майно були передані профспілковим органам [7, с. 45]. Тому профспілки зобов'язали організувати систему соціального страхування працівників за виробничо-галузевим принципом шляхом створення при всіх обкомах профспілок галузевих кас соціального страхування. У районах, де не було таких виплатних пунктів, створювалися каси соціального страхування на правах виплатних пунктів. Відповідно до змін, внесених законодавством, з 1948 року на адміністрацію підприємства покладалася обов'язок визначення стажу безперервної роботи при призначенні допомоги по державному соціальному страхуванню, а також перевірку правильності нарахування обчислення та виплати допомоги [7, с. 45]. Конституція СРСР 1936 року закріпила право громадян на матеріальне забезпечення на випадок хвороби і втрати працездатності, соціальне страхування робітників і службовців здійснювалося за рахунок держави. Закон Української РСР від 15 липня 1956 р. «Про державні пенсії» відокремив пенсійне забезпечення від державного соціального страхування. Соціальне страхування фінансувалося за рахунок фонду, який створювався від страхових внесків, що сплачували всі підприємства й установи в обов'язковому порядку за працюючих на них робітників та службовців. Фонд соціального страхування на той час



був складовою частиною державного бюджету, його наповнення здійснювалось не за рахунок загальних податкових надходжень, а за рахунок окремого специфічного податку на фонд оплати праці, тобто страхового збору [8].

Чергові зміни щодо соціального страхування працівників відбулися лише з прийняттям Конституції СРСР у 1977 році, відповідно до якої соціальному страхуванню підлягали всі робітники і службовці, в тому працівники громадських та кооперативних підприємств, установ, організацій, незалежно від статі, віку та форми оплати праці (ст. 120 Конституції СРСР 1977 року). Тому Кодекс законів про працю 1972 року передбачав такі види забезпечення по соціальному страхуванню: допомога по тимчасовій непрацездатності, в тому числі жінкам — допомога по вагітності і пологах; допомога з нагоди народження дитини; допомога на поховання [9, с. 445].

12 листопада 1984 р. Президія Всесоюзної Центральної Ради професійних спілок (ВЦРПС) затвердила Положення «Про порядок забезпечення допомогоюми по державному соціальному страхуванню», яким внесла зміни до порядку їх призначення і виплати. Зокрема допомоги призначалися, якщо звернення за ними настало не пізніше 6 місяців з дня відновлення працездатності або іншого випадку, наслідком якого була виплата допомоги. Змінилися відсотки розміру допомоги по тимчасовій непрацездатності. Так, при безперервному трудовому стажі до 5 років допомога призначалася в розмірі 60 % заробітку. Розмір допомоги не залежав від членства в профспілкових органах. Постановою правління Фонду від 2 жовтня 1991 р. № 38 вводилися гарантії мінімального розміру допомоги по тимчасовій непрацездатності, який не міг бути нижчий 90 % мінімальної заробітної плати. Постанова секретаріату Українських радянських професійних спілок «Про пільгові умови призначення допомоги по тимчасовій непрацездатності» з 1 жовтня 1989 р. запровадила виплату допомоги по тимчасовій непрацездатності для робітників, службовців і членів колгоспів, які виконували інтернаціональний обов'язок у Республіці Афганістан незалежно від стажу роботи в повному розмірі [10; 11].

Подальші фундаментальні зміни в системі соціального страхування відбулися в 1991 році з прийняттям Постанови Ради Міністрів УРСР і Ради Федерації незалежних профспілок України «Про управління соціальним страхуванням в Українській РСР» від 11 лютого 1991 р. № 25 [12]. З 1 січня 1991 р. створено Фонд соціального страхування Української РСР з відділеннями в областях і м. Києві та централізований фонд соціального страхування колгоспників Української РСР. Головним завданням Фонду соціального страхування Української РСР були збір та акумуляція внесків, призначених на соціальне страхування; забезпечення фінансування видатків на виплату різних видів допомоги відповідно до чинного законодавства та на санаторно-курортне лікування і відпочинок трудящих і членів їх сімей; здійснення міжреспубліканського і міжнародного співробітництва з проблем, пов'язаних із соціальним страхуванням. Фонд соціального страхуван-



ня вирішував покладені на нього завдання в тісній взаємодії з профспілковими органами, Радами народних депутатів, їх виконавчими комітетами, міністерствами і відомствами країни, громадськими організаціями, діяльність яких була пов'язана із захистом прав трудящих. У 1991 році до Фонду соціального страхування УРСР і централізованого фонду соціального страхування колгоспників УРСР спрямовувалося 19,5 % загальної суми внесків на державне соціальне страхування. На той час вирішення питань соціального страхування працівників ще не було врегульовано законами України, тому часто використовували акти СРСР [10; 11].

Після здобуття незалежності перед Україною постало питання розробки національного законодавства з соціального страхування та нової стратегії соціального страхування працюючих та членів їхніх сімей, яка б відповідала ринковим умовам, забезпечувала кращу соціальну захищеність при одночасному досягненні макроекономічної стабілізації. Тому уряд доручив розробку нової стратегії Міністерству праці. Підготовку нового законодавства з соціального страхування передав Міністерству соціального захисту населення. У травні 1993 року Міністерство праці на національній конференції «Соціальний захист населення України в умовах економічних реформ» репрезентувало концепцію соціального забезпечення населення України як комплексну реформу національної системи соціального забезпечення, яка у квітні 1993 року була передана на розгляд Парламенту та схвалена 21 грудня 1993 р. З метою реалізації положень концепції було розроблено законопроект «Основи законодавства України про загальнообов'язкове державне соціальне страхування» із залученням фахівців із Німеччини [13, с. 10].

Відбулося реформування Фонду соціального страхування після прийняття постанови правління Фонду від 25 грудня 1991 р. № 48 «Про приведення найменувань органів управління Фонду у відповідність з Актом проголошення незалежності України» [14]. З прийняттям Кабінетом Міністрів України постанови «Про порядок введення в дію Закону України «Про пенсійне забезпечення» від 6 грудня 1991 р. встановлено новий порядок нарахування страхових внесків на фонд оплати праці для роботодавців [15] та визначено механізм розподілу відрахувань на соціальне страхування через перерахування внесків до Фонду соціального страхування і Пенсійного Фонду відповідно 14 і 86 % [16]. Тариф внесків на соціальне страхування для громадян, які займали підприємницькою діяльністю, заснованою на особистій власності та виключно їх праці, для адвокатів складав 10 % від суми доходу. При цьому до Пенсійного Фонду спрямовувалося 86 %, а до Фонду соціального страхування — 14 %. Також передбачалися умови та порядок добровільного соціального страхування громадян, які займаються підприємницькою діяльністю, заснованою на особистій власності та виключно їх праці, адвокатів та їх помічників. Для цього достатньо було звернутися до територіальних органів Фонду із відповідною заявою [17].



Після парламентських слухань у квітні 1996 року та складної процедури погодження із представниками соціальних партнерів Верховною Радою України був прийнятий проект закону про соціальне страхування [18], який встановив гарантії захисту прав та інтересів громадян, які мають право на забезпечення їх у разі хвороби, постійної або тимчасової втрати працездатності, безробіття з незалежних від них обставин, народження дитини, необхідності догляду за малолітньою дитиною або дитиною-інвалідом, хворим членом сім'ї, смерті громадянина та членів його сім'ї [18]. Право на забезпечення за соціальним страхуванням гарантувалося застрахованим громадянам України, іноземним громадянам, особам без громадянства та членам їхніх сімей, які проживають в Україні. Запроваджувалося п'ять окремих програм соціального страхування, включаючи й страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та витратами, зумовленими народженням та похованням, визначили коло суб'єктів, які підпадали під обов'язкове соціальне страхування. Також відбувся перерозподіл фінансової відповідальності за соціальне забезпечення між державою, працедавцями та працівниками, шляхом розмежування коштів державного бюджету від основної частини видатків на соціальне забезпечення, запроваджено принцип саморегулювання у фінансовій системі, яка обслуговувала самостійні програми соціального страхування [18]. Закон України, яким затверджено «Основи законодавства України про загальнообов'язкове державне соціальне страхування» у 1998 році, розпочав зміну законодавчого підходу щодо соціального забезпечення працюючих осіб, у тому числі і щодо надання допомог, що знайшло своє відображення у прийнятих у 1999 році Законі України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності», Законі України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття» (прийнятий у 2000 році), Законі України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та витратами, зумовленими народженням та похованням» (прийнятий у 2001 році), у 2004 році до Верховної Ради України подано проект Закону України «Про загальнообов'язкове державне медичне страхування», який, на жаль, досі не прийнятий та не дозволяє забезпечити одне із соціальних прав особи — право на якісну медичну допомогу.

Основами законодавства про соціальне страхування запроваджувався державний нагляд за функціонуванням системи соціального страхування, визначалися джерела фінансування та надання соціальних послуг або матеріального забезпечення, які залежать від сплачених страхових внесків. З метою більш точного визначення розміру середньої заробітної плати за час надання працівникам щорічної відпустки, додаткових відпусток, переведення працівників на іншу легшу роботу за станом здоров'я, забезпечення допомогою у зв'язку з тимчасовою непрацездатністю та допомогою по вагітності та пологах,



а також в інших випадках урядом затверджено порядок обчислення середньої заробітної плати, відповідно до якого для забезпечення допомоги у зв'язку з тимчасовою непрацездатністю або по вагітності та пологах середньомісячна заробітна плата обчислювалася з виплат за останні 2 календарні місяці роботи. Працівникам, які працювали на підприємстві менше двох місяців, середня заробітна плата обчислювалася з виплат за фактично відпрацьований час. Заробіток, з якого нарахувалася допомога, не міг перевищувати в розрахунку на день подвійної тарифної ставки, подвійного посадового окладу [19].

Закон України «Про збір на обов'язкове соціальне страхування» від 26 червня 1997 р. визначив коло платників збору та встановив ставки збору: суб'єктам підприємницької діяльності, незалежно від форм власності, громадські та інші установи, а також фізичні особи — суб'єкти підприємницької діяльності, які використовують найману працю — 4 % від фактичних витрат на оплату праці працівників, для підприємств, установ і організацій, де працюють інваліди, збір на обов'язкове соціальне страхування визначається окремо за ставкою 1 % від об'єкта оподаткування для працюючих інвалідів та за ставкою 4 % від об'єкта оподаткування для інших працівників такого підприємства [20]. Згодом у 2001 році ці ставки були змінені» [21].

Добровільне соціальне страхування з 2005 року запровадили для осіб, які забезпечували себе роботою самостійно, тобто займалися підприємницькою, адвокатською, нотаріальною, творчою та іншою діяльністю, пов'язаною з одержанням доходу безпосередньо від цієї діяльності, в тому числі члени творчих спілок, творчі працівники, які не є членами творчих спілок; для громадян України, які працювали за межами території України і не були застраховані в системі соціального страхування країни, в якій вони перебувають (якщо інше не передбачено міжнародними договорами України, згода на які надана Верховною Радою України) та фізичним особам, які виконували роботи (послуги) за цивільно-правовими угодами. Для отримання статусу застрахованої особи потрібно було подати заяву та необхідні документи до територіальних органів за місцем проживання такої особи [22].

Відповідно до ч. 2 ст. 10 Закону України «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування» визначена в ч. 1 ст. 10 цього Закону особа може брати участь у добровільній системі загальнообов'язкового державного соціального страхування протягом строку, який встановлений у договорі про добровільну участь, але не менше одного року [23]. Договір про добровільну участь передбачає, що особа повинна здійснити одноразову сплату єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування (ЄСВ) за попередні періоди, в яких вона не підлягала соціальному страхуванню, зокрема за період з 1 січня 2004 р. по 31 грудня 2010 р. Сума сплаченого внеску за кожен місяць такого періоду не могла бути меншою за мінімальний страховий внесок та більшою за суму ЄСВ, обчисленого виходячи з максимальної величини бази нарахування ЄСВ, встановлених на дату укладення договору. Одноразова сплата внеску



за попередні періоди могла бути здійснена на підставі окремого договору. Обмеження строку, на який міг укладатися договір про добровільну участь і яким передбачена одноразова сплата за попередні періоди з 1 січня 2004 р. по 31 грудня 2010 р., законом не визначалося. Відтак особа в разі нестачі декількох місяців до страхового стажу могла укласти договір про добровільну участь на будь-який період, але не менше одного місяця. Отже, фізична особа, яка прагнула взяти добровільну участь у системі загальнообов'язкового державного соціального страхування уклала договір про добровільну участь у сплаті ЄСВ на термін, визначений у ньому, але не менше одного року. Відповідно застрахована особа за її бажанням могла розірвати договір достроково, якщо він діяв не менше одного року (абз. 2 п. 1 ч. 8 ст. 10 цього Закону). У разі працевлаштування та втрати статусу незастрахованої особи договір впродовж першого року дії міг бути достроково розірваний територіальним органом відповідного фонду соціального страхування (абз. 2 п. 2 ч. 8 ст. 10 Закону).

Із 1 січня 2016 р. фізичні особи-підприємці, в тому числі й ті, які обрали спрощену систему оподаткування, та особи, які провадять незалежну професійну діяльність, виключені із переліку платників податків, які мали право укласти договір про добровільну сплату ЄСВ. У зв'язку з цим органи доходів і зборів повинні були в односторонньому порядку достроково розірвати укладені зі вказаними особами договори, строк дії яких закінчувався у 2016 році. Процедура розірвання обов'язково повинна включати обов'язкове повідомленням платника ЄСВ про підстави його дострокового розірвання, зокрема про виникнення обставин, які не відповідають встановленим законодавством вимогам до осіб, які мають право на укладення такого договору. Це не позбавляє вказаних осіб можливості укласти такий договір, якщо вони в подальшому будуть належати до кола платників, які мають право на добровільну сплату ЄСВ.

Останнім звітним періодом (місяцем), за який особи мали сплатити ЄСВ у розмірі та в строки, передбачені договором, став грудень 2015 року. Сплачені суми поверненню не підлягали, відповідно період, за який було сплачено внесок, враховувався до страхового стажу тільки за умови подання звіту.

Для права соціального забезпечення характерні, насамперед, суб'єкти, які безпосередньо беруть участь у соціально-забезпечувальних відносинах. Треба зазначити, що відносини соціального страхування є відносними правовими відносинами, тобто мають чітко відокремлене коло учасників й чітко визначені варіанти їх можливої поведінки. Одним з учасників таких правовідносин завжди є фізичні особи (громадяни, іноземці та особи без громадянства), за якими закон визнає право за умови настання відповідних обставин (соціальні ризики) стати суб'єктом правовідносин щодо соціального захисту. Іншою стороною є державний орган, до компетенції якого належить надання тієї чи іншої форми захисту. Коло суб'єктів офіційних (захищених державою) правових відносин визначається державою. Вони наділяють-



ся законом специфічними якостями — правовим статусом, який дає можливість брати участь у конкретних правовідносинах, пов'язаних із соціально-забезпечувальною діяльністю.

У правовідносинах з державного соціального страхування специфікою суб'єкта є те, що його право на одержання допомоги безпосередньо пов'язане з трудовою дієздатністю. Це обумовлено тим, що застрахованими в системі загальнообов'язкового соціального страхування є наймані працівники, а у випадках, передбачених законодавством, також інші особи (громадяни України, іноземці, особи без громадянства та члени їх сімей, які проживають в Україні, якщо інше не передбачено міжнародним договором України, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України), на користь яких здійснюється загальнообов'язкове державне соціальне страхування. Отже, суб'єктами-одержувачами у відповідних правовідносинах можуть бути дві категорії осіб — наймані працівники та інші особи, на користь яких здійснюється загальнообов'язкове соціальне страхування. Крім осіб, які працюють за трудовим договором, застрахованими є також і особи, на користь яких здійснюються страхові внески до Фонду. До таких осіб, належать особи, які самостійно забезпечують себе роботою (особи, що займаються підприємницькою, адвокатською, нотаріальною, творчою та іншою діяльністю, пов'язаною з одержанням доходу безпосередньо від цієї діяльності). Право самостійно забезпечувати себе роботою шляхом здійснення підприємницької діяльності, відповідно до ст. 35 ЦК України може виникнути з шістнадцяти років. Таким чином, для цієї категорії суб'єктів і дієздатність у загальнообов'язковому державному соціальному страхуванні також виникає з шістнадцяти років, одночасно з виникненням дієздатності на заняття підприємницькою діяльністю. Для осіб, які самі забезпечують себе іншою, роботою, дієздатність виникає одночасно з виникненням дієздатності у відповідній сфері.

Для вступу в договірні відносини з соціального страхування фізична особа має володіти здатністю мати права та обов'язки, здатністю реалізовувати ці права та обов'язки шляхом вступу в конкретні правовідносини у сфері соціального забезпечення. Правоздатність фізичної особи як учасника таких правовідносин є спеціальною, так як вона реалізовує своє суб'єктивне право на конкретний вид соціального забезпечення (отримання страхової допомоги, соціальної послуги, пенсії) чи у зв'язку з набуттям відповідного статусу, який гарантує можливість отримання відповідного виду соціального забезпечення (соціальна послуга у зв'язку з необхідністю отримання санаторно-курортного лікування).

Дієздатність у соціальному страхуванні є здатністю суб'єкта своїми діями набувати та здійснювати права й самостійно виконувати обов'язки, визначені правовими нормами. Для фізичної особи дієздатність у договірних правовідносинах виникає з 16 років (укладення договору про добровільне пенсійне страхування). Хоча в її інтересах може діяти представник особи, який фактично сприяє реалізації



особою її права на відповідний вид соціального забезпечення. Для договірних правовідносин у сфері соціального страхування характерна особиста участь особи, в інтересах якої виникли такі відносини (навчання безробітного, добровільне соціальне страхування).

По-різному в законодавстві визначений момент виникнення дієздатності фізичної особи. Зокрема особа може реалізувати надане їй право:

1) з настанням соціального ризику (безробіття) та за наявності власного прагнення особи реалізувати гарантоване їй право згідно закону;

2) наявність волі особи на реалізацію свого права на соціальне забезпечення (договір про добровільне пенсійне страхування).

Тому дієздатністю фізичної особи у правовідносинах з соціального страхування є здатністю самостійно чи через представника реалізувати гарантоване законодавством право на певний вид соціального забезпечення шляхом набуття та здійснення суб'єктивних прав та обов'язків у даних відносинах. Законодавство до фізичних осіб, які отримують чи прагнуть отримати на договірних засадах соціальне забезпечення, відносить застраховану особу (добровільна сплата єдиного соціального внеску) та безробітну особу (зареєстрована у встановленому законом порядку).

Тому обставинами, які впливають на соціальне забезпечення фізичної особи на договірних засадах можна віднести наявність спеціального статусу, приналежність до громадянства України чи до громадянства іншої держави (добровільне соціальне страхування). Надання соціального забезпечення на договірних засадах здійснюється за рахунок коштів страхових фондів.

Чинне законодавство про соціальне страхування для характеристики соціального ризику використовує два поняття — страховий ризик і страховий випадок. Відповідно до ст. 11 Основ законодавства України про загальнообов'язкове державне соціальне страхування страховим ризиком є обставини, внаслідок яких особа та/або члени їх сімей можуть втратити тимчасово або назавжди засоби до існування і потребують матеріальної підтримки або соціальних послуг за загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням. Це поняття характеризує соціальний ризик як можливу подію. Якщо ж він реалізується, то набуває значення правостворюючого юридичного факту, що отримав назву «страховий випадок», тобто подія, з настанням якої виникає право застрахованої особи на отримання матеріального забезпечення або соціальних послуг, передбачених законами України з окремих видів загальнообов'язкового державного соціального страхування [18].

Крім об'єкта, суб'єкта, юридичних фактів у правовідношенні з соціального страхування виділяють зміст, тобто суб'єктивні права та юридичні обов'язки. Компонентами змісту таких правовідносин є суб'єктивні права, суб'єктивні юридичні обов'язки учасників правових відносин, реальні дії (поведінка, вчинки) суб'єктів правовідносин



під час реалізації належних їм прав і дотримання покладених на них обов'язків [24, с. 66]. Суб'єктивне право у сфері добровільного соціального страхування — це визнана або надана законом та гарантована державою міра (норма) дозволеної поведінки суб'єктів соціально-забезпечуючих правовідносин у зв'язку з наявністю конкретних юридичних фактів. Структуру суб'єктивного юридичного обов'язку в сфері соціального страхування складають два елементи: здійснення правозобов'язаною особою певних дій або утримання від них та своєчасне реагування правозобов'язаної особи на законні вимоги правомочної особи [24, с. 68].

Тому соціальне страхування на добровільних засадах можливе лише внаслідок конкретних дій (подання заяви, прийняття рішення уповноваженим органом).

За сучасних умов можливість добровільності страхування особи у випадках, передбачених законом, визначена як принцип соціального страхування (ч. 1 ст. 3 Закону України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування», ст. 2 Закону України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття») [25; 26], право укладення договору про добровільну участь у системі соціального страхування наразі гарантовано членам особистого селянського господарства, якщо вони не належать до осіб, які підлягають страхуванню; особам, які досягли 16-річного віку та не перебувають у трудових відносинах з роботодавцями та не належать до платників єдиного внеску, в тому числі іноземці та особи без громадянства, які постійно проживають або працюють в Україні, громадяни України, які працюють або постійно проживають за межами України. Договір укладається на термін не менше одного року (крім договорів про одноразову сплату). Заяву про намір її укласти подають до органу доходів і зборів за місцем проживання, який в строк не пізніше ніж 30 календарних днів з дня отримання заяви повинен провести відповідну перевірку та укласти договір відповідно до наявної типової форми, який набирає чинності з дня його підписання.

Згідно з ч. 4 ст. 4 Закону України «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування» фізичні особи-підприємці, в тому числі ті, які обрали спрощену систему оподаткування, та члени фермерського господарства, якщо вони не належать до осіб, які підлягають страхуванню на інших підставах, можуть бути платниками ЄСВ виключно за умови їх добровільної участі в системі загальнообов'язкового державного соціального страхування [23].

Відтак укладення такого договору та сумлінна сплата ЄСВ може гарантувати особі, яка його уклала заради власного соціального забезпечення, участь у системі державного соціального страхування. Така участь у разі настання відповідного страхового випадку гарантує виплату допомоги з тимчасової непрацездатності внаслідок захворювання або травм, не пов'язаних з нещасним випадком на виробництві (у тому числі по догляду за хворою дитиною); допомоги у зв'язку з вагітністю та пологами; допомоги на поховання; оплату лікування в ре-



білітаційних відділеннях санаторно-курортного закладу після перенесених захворювань і травм. Підтвердження нещасного випадку тягне за собою призначення, перерахунок та проведення страхових виплат застрахованій особі, а в разі її смерті — непрацевдатним членам її сім'ї у порядку та розмірах, визначених чинним законодавством про соціальне забезпечення. Виплати в такому випадку здійснюють робочим органом Фонду соціального страхування за місцем здійснення обліку страхувальника протягом десяти днів після призначення допомоги [27].

Добровільна участь у системі соціального страхування в разі настання безробіття гарантує можливість отримання від центру зайнятості страхових виплат та соціальних послуг (допомоги на випадок безробіття, зокрема одноразової її виплата для організації безробітним підприємницької діяльності; допомоги на випадок часткового безробіття; матеріальної допомоги у період професійної підготовки, перепідготовки або підвищення кваліфікації; професійної підготовки або перепідготовки, підвищення кваліфікації у професійно-технічних та вищих навчальних закладах, навчальних закладах державної служби зайнятості, на підприємствах, в установах, організаціях; профорієнтації; пошуку відповідної роботи та сприяння у працевлаштуванні, у тому числі шляхом надання роботодавцю дотації на створення додаткових робочих місць для працевлаштування безробітних; фінансування організації оплачуваних громадських робіт для безробітних; отриманні інформаційних та консультаційних послуг, пов'язаних з працевлаштуванням) [28].

Якщо до 1999 року надавачем соціального забезпечення вважалися лише державні органи, уповноважені на реалізацію соціальної політики держави, то на сьогодні до надавачів соціального забезпечення на договірних засадах слід віднести фонди соціального страхування. Умовно надавачів соціального забезпечення на договірних засадах можна об'єднати у такі групи: спеціально створені державою та уповноважені на виконання функцій держави в певній сфері соціального забезпечення (Фонд соціального страхування України, центр зайнятості); фізичні особи-надавачі (роботодавці). Тому правоздатність надавачів соціального забезпечення на договірних засадах безпосередньо залежить від їх статусу.

Певні схожість та відмінності існують між поняттям страхування в цивільному праві та соціальним страхуванням. Так, ЦК України визначено, що за договором страхування одна сторона (страховик) зобов'язується в разі настання певної події (страхового випадку) виплатити другій стороні (страхувальникові) або іншій особі, визначеній у договорі, грошову суму (страхову виплату), страхувальник зобов'язується сплачувати страхові платежі та виконувати інші вимоги [29]. Однак головною рисою договору страхування в соціальному забезпеченні є те, що фінансування соціальних виплат здійснюється за рахунок внесків на соціальне страхування у тісній взаємозалежності між внесками й обсягом соціальних виплат (послуг). Розмір со-



ціальних виплат зорієнтований на обсяг індивідуальних внесків, тобто на попередній внесок застрахованого. Інакше кажучи, соціальні виплати еквівалентні або майже еквівалентні внескам. Тому принцип страхування, що застосовується як у приватних страхових компаніях, так і в системі соціального страхування, найкраще відповідає ринковим принципам справедливості винагороди відповідно до особистого вкладу та особистої відповідальності. Водночас тісний зв'язок між очікуваним розміром пенсії й величиною власних внесків значно обмежує безпідставне одержання виплат (послуг), можливість того, що будь-яка особа отримає зайвий розмір соціальної виплати. Ігнорування залежності обсягу соціальних виплат від попереднього внеску їх одержувача — індивідуальних внесків до системи соціального забезпечення — на практиці може породжувати груповий егоїзм та необмежені зазіхання, на розмір пенсій, соціальних допомог та різні види обслуговування [30, с. 10]. Водночас для фізичної особи в системі соціального страхування, всупереч приватному страхуванню, ставки ризику не існує.

Система соціального забезпечення в сучасних умовах включає в себе соціальне страхування за рахунок обов'язкових страхових внесків до відповідних фондів соціального страхування та добровільних внесків до них або недержавних страхових фондів. Запровадження такої організаційно правової форми втілює в життя демократичні засади щодо можливості особи реалізувати своє право на соціальне забезпечення.

Добровільне соціальне страхування здійснюється на засадах забезпечення осіб, що працюють самостійно тими видами забезпечення, у фінансуванні яких вони особисто беруть участь з метою одержання матеріального забезпечення чи послуг при настанні відповідних соціальних ризиків.

Тому на даний час можна стверджувати, що соціальне страхування залишається самостійною формою соціального забезпечення, яка передбачена чинними законодавством та дозволяє за наявності відповідних підстав брати як безпосередню участь у соціальному страхуванні від певного соціального ризику, так і отримувати відповідні гарантії завдяки участі у соціальному страхуванні. Договір у системі соціального страхування дозволяє здійснювати нормативно-правове регулювання шляхом закріплення в правових нормах правил поведінки не персоніфікованого загального характеру, що є невичерпними у використанні. Сторони договору про добровільну участь у соціальному страхуванні наділені відповідною правосуб'єктністю, зміст якої залежить не лише від конкретних відносин у сфері соціального забезпечення, але й від їх статусу. За допомогою договору про добровільне соціальне страхування забезпечується індивідуальне правове регулювання відносин у сфері соціального забезпечення шляхом встановлення індивідуальних правил персоніфікованого характеру та визначення юридичної конструкції самого договору. Відповідно держава зобов'язана створити всі умови для вступу особи в договірні право-



відносини з соціального забезпечення не лише шляхом прийняття відповідних нормативно-правових актів, але й чіткого визначення механізмів договірної регулювання відносин у сфері соціального забезпечення.

Список використаних джерел

1. Болотіна Н. Б. Право соціального захисту: становлення і розвиток в Україні. К. : Знання, 2005. 381 с.
2. Ройк В. Д. Основы социального страхования. М. : Анкил, 2005. 256 с.
3. Форманюк В. І. Розвиток соціального страхування в Україні наприкінці XVIII — на початку ХХ століття. *Актуальні проблеми політики*. 2015. Вип. 56. С. 304–312. *Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського*. URL : <https://goo.gl/wKAeFM>.
4. Лібанова Є. М. Ринок праці. К. : Центр навч. л-ри, 2003. 224 с.
5. Захаров М. А., Тучкова Э. Г. Право социального обеспечения России. 3-е изд. М. : Волтерс Клаувер, 2004. 608 с.
6. Пилипенко П. Д. Проблеми теорії трудового права. Львів, 1999. 214 с.
7. Андрій В. Соціальне страхування: історія проблеми. *Соціальний захист*. 1999. № 2. С. 43–51.
8. О государственных пенсиях : Закон Союза Советских Социалистических Республик. *Ведомости Верховного Совета СССР*. 1956. № 15. Ст. 313.
9. Кодекс законів про працю Української РСР: науково-практичний коментар. К. : Політвидав України, 1977. 545 с.
10. Положение о порядке обеспечения пособиями по государственному социальному страхованию : утв. постановлением Президиума Всесоюзного центрального совета профессиональных союзов от 12.11.1984 г. № 13-6. *ЛИГА:ЗАКОН*. URL : <https://goo.gl/YbWFef>.
11. Про пільгові умови призначення допомог по тимчасовій непрацездатності бувшим військовослужбовцям, які виконували інтернаціональний обов'язок в Республіці Афганістан : постанова секретаріату Української республіканської ради професійних спілок від 11.09.1989 р. № Ст-28-04. *Соціальне страхування: збірник нормативних документів*. К., 1993. Ч. 2. 219 с.
12. Про управління соціальним страхуванням в Українській РСР : постанови Ради Міністрів УРСР і Ради Федерації незалежних профспілок України від 11.02.1991 р. № 25. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL : <https://goo.gl/2dfTzG>.
13. Шклярська І. Реформа Української системи пенсійного забезпечення на тлі пенсійних реформ інших країн. *Вісник Пенсійного фонду України*. 2003. № 8. С. 10–11.
14. Про приведення найменувань органів управління Фонду у відповідність з Актом проголошення незалежності України : постанова правління Фонду соціального страхування України від 25.12.1991 р. № 48. *Соціальне страхування: збірник нормативних документів*. К., 1993. Ч. 1. 217 с.
15. Про порядок введення в дію Закону України «Про пенсійне забезпечення» : постанова Верховної Ради України від 06.12.1991 р. № 1931–XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1991. № 29. Ст. 304.



16. Про розподіл відрахувань на соціальне страхування : постанова Кабінету Міністрів України від 21.01.1992 р. № 23. *ЗП України*. 1992. № 2. Ст. 40.
17. Інструкція про умови та порядок добровільного соціального страхування громадян, які займаються підприємницькою діяльністю, заснованою на особистій власності та виключно їх праці, і адвокатів : затв. постановою Фонду соціального страхування України від 16.03.1994 р. № 25. *ЗП України*. 1994. № 2. Ст. 40.
18. Основи законодавства України про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від 14.01.1998 р. № 16/98-В. *Відомості Верховної Ради України*. 1998. № 23. Ст. 121.
19. Порядок обчислення середньої заробітної плати : затв. постановою Кабінету Міністрів України від 08.02.1995 р. № 100. *ЗП України*. 1995. № 4. Ст. 111.
20. Про збір на обов'язкове соціальне страхування : Закон України від 26.06.1997 р. № 402/97-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1997. № 37. Ст. 238.
21. Про розмір внесків на деякі види загальнообов'язкового державного соціального страхування : Закон України від 11.01.2001 р. № 2213-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 11. Ст. 47.
22. Про затвердження Порядку страхування осіб на добровільних засадах за загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та витратами, зумовленими народженням та похованням : постанова правління Фонду соціального страхування з тимчасової втрати працездатності від 02.06.2005 р. № 62. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL : <https://goo.gl/aJw4XP>.
23. Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування : Закон України від 08.07.2010 р. № 2464-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 2-3. Ст. 11.
24. *Сташків Б.* Зміст соціально забезпечувальних правовідносин. *Право України*. 2003. № 6. С. 66-69.
25. Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування : Закон України від 23.09.1999 р., у ред. Закону від 28.12.2014 р. № 77-VIII. *Офіційний вісник України*. 2015. № 11. Ст. 75.
26. Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття : Закон України від 02.03.2000 р. № 1533-III. *Офіційний вісник України*. 2000. № 13. Ст. 505.
27. Порядок призначення, перерахування та проведення страхових виплат : затв. постановою правління Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України від 19.07.2018 р. № 11. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL : <https://goo.gl/eRv68B>.
28. Інструкція про порядок нарахування і сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування : затв. наказом Міністерства фінансів України 20.04.2015 р. № 449, у ред. наказу Міністерства фінансів України від 04.05.2018 р. № 469. *Офіційний вісник України*. 2015. № 40. Стор. 278. Ст. 1245.
29. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL : <https://goo.gl/qyTU4K>.



30. Надточій Б. Три удари по пенсійній реформі — що робити далі? *Україна: аспекти праці*. 2005. № 6. С. 8–12.

Надійшла до редакції 01.12.2018

Chudyk-Bilousova, N. I. Formation of the Contractual Regulation of Social Insurance in Ukraine

The tendencies of implementation of the conclusion of a contract on voluntary social insurance as the basis for emergence of legal relations in the field of social security are explored. It was established that the process of forming the system of state social insurance lasted for a long time. Regulation of relations in the field of compulsory state social insurance is carried out on the principles determined by the legislation. Participation of a person as a hired employee in compulsory state social insurance takes place through an employer's mediation, the main task of whom is to commit appropriate actions in the manner established by law for the status of insured persons to become employees. It is established that under current conditions the possibility of voluntary insurance of a person in cases stipulated by law is defined as a principle of social insurance. The current legislation of Ukraine does not exclude the direct possibility of a person's participation in the compulsory state social insurance by concluding an agreement on voluntary participation. It has been established that voluntary social insurance is carried out on the basis of provision of persons working independently with those types of maintenance, in financing of which they personally participate in order to receive material support at occurrence of the corresponding social risks. Social insurance on a voluntary basis is possible only due to concrete actions (filing an application, making a decision by the authorized body). The procedure for the conclusion of an agreement on voluntary participation of a person in social insurance is regulated by law. On the basis of the study, it was substantiated that with the help of the agreement on voluntary social insurance, individual legal regulation of relations in the field of social security is ensured through the establishment of individual rules of the personified nature and the definition of the legal construction of the contract itself. Therefore, the state is obliged to create all the conditions for the entry of a person in contractual social security relations not only through the adoption of relevant legal acts, but also definition of mechanisms for the contractual regulation of social security relations.

Keywords: social insurance, insured person, agreement on voluntary participation.

